

2004-01-01

ข้อวิจารณ์ข้างประการต่อ...ข้อพิจารณา องค์รวมและลดทอนของวิระ สมบูรณ์

วิวัฒน์ พสุธารชาติ

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

พสุธารชาติ, วิวัฒน์ (2004) "ข้อวิจารณ์ข้างประการต่อ...ข้อพิจารณา องค์รวมและลดทอนของวิระ สมบูรณ์," *Journal of Social Sciences*: Vol. 35: Iss. 2, Article 7.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol35/iss2/7>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ข้อวิจารณ์บางประการต่อ...ข้อพิจารณาฯ องค์รวมและลดทอนของวีระ สมบูรณ์

พิพัฒน์ พสุธารชาติ

บทนำ

ผมได้อ่านบทความ ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับองค์รวมและการลดทอนแยกส่วนของอาจารย์วีระ สมบูรณ์¹ และมีความเห็นว่าเนื้อหาของบทความดังกล่าวมีความน่าสนใจเพราะมีการกล่าวถึงมโนทัศน์เรื่ององค์รวม/ลดทอนโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดของนักปรัชญาหลายคนรวมทั้งนักวิทยาศาสตร์ อย่างเช่น นิวตัน อีกด้วย อย่างไรก็ตามผมคิดว่ามีความสับสนบางประการเกิดขึ้นในบทความดังกล่าว จึงได้เขียนบทวิจารณ์นี้ขึ้น โดยหวังว่าจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น (หรือไม่ก็เป็นการลดความสับสนให้น้อยลง) ต่อประเด็นเรื่ององค์รวมและลดทอน ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของบทความของอาจารย์วีระดังกล่าว

อาจารย์วีระให้คำนิยามของ การแยกส่วน (Fragmentation) ว่า หมายถึงการที่ส่วนทั้งหมด (ที่พิจารณาศึกษา) ถูกแยกออกจากกัน และส่วนย่อยที่ถูกแยกออกมานั้น ไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นองค์ประกอบย่อยของส่วนเดิมอีกต่อไป แต่กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างโดดๆ หากความสัมพันธ์กับส่วนอื่นมิได้

¹ วีระ สมบูรณ์, ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับองค์รวมและการลดทอนแยกส่วน, วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2547. หน้า 112-143

หลังจากนั้นอาจารย์วีระได้ให้คำนิยามของ การลดทอน (Reductionism) ว่าหมายถึงการที่ส่วนทั้งหมดถูกแยกออกจากส่วนย่อย และถูกอธิบายด้วย คุณสมบัติของส่วนย่อยนั้น ซึ่งยังคงต้องอาศัยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของส่วนย่อยอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

จะเห็นว่าการแยกส่วน (Fragmentation) กับการลดทอน (Reductionism) ในสองนิยามดังกล่าวมีความเหมือนกันตรงที่เป็นมโนทัศน์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับส่วนทั้งหมด รวมทั้งเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของส่วนย่อย อย่างไรก็ตามอาจารย์วีระชี้ว่ามโนทัศน์ทั้งสองมีความแตกต่างกัน ตรงที่การแยกส่วนจะทำให้ส่วนย่อยที่เคยรวมกันอยู่นั้น แยกออกจากกันโดยไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ ต่อกันอีกต่อไป ในขณะที่การลดทอนนั้น ส่วนย่อยยังมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางใดทางหนึ่งอยู่

อาจารย์วีระได้อ้างถึงคำกล่าวของเดโมคริตัส (Democritus) นักปรัชญากรีก เจ้าของทฤษฎีอะตอม ที่ว่า "โดยสมมติ ว่าสี โดยสมมติ ว่าหวาน โดยสมมติว่าขม แต่ที่จริงล้วนอะตอมกับความว่างเปล่า" ประโยคนี้หมายความว่า คุณสมบัติของสิ่งใดๆ ที่เราเรียกว่า สี หวาน ขม ไม่ได้เป็นอะไรที่มากไปกว่า ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นสิ่งนั้นๆ อันได้แก่อะตอมและความว่างเปล่า ประโยคของเดโมคริตัสดังกล่าว จึงจัดเป็นตัวอย่างของการลดทอน (Reductionism) ตามการนิยามของอาจารย์วีระอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการอธิบายคุณสมบัติของสิ่งหนึ่ง (คือ สี หวาน ขม) โดยโยงเข้ากับคุณสมบัติของส่วนย่อย โดยที่ส่วนย่อย (หรืออะตอม) ยังมีความสัมพันธ์กันในบางลักษณะอยู่

อย่างไรก็ตามอาจารย์วีระกลับกล่าวว่าการลดทอนและการแยกส่วนมีความแตกต่างกัน โดยยกตัวอย่างการแยกส่วน (Fragmentation) ทางสังคมว่าอาจเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของเทคโนโลยี ซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำ แต่เรื่องนี้ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับการลดทอน ในขณะที่การลดทอน (Reductionism) เป็นการสร้างคำอธิบายที่ครอบคลุมทั่วไปหรือเป็นสากล โดยอาศัยหลักการหรือ

กฎเกณฑ์ประการใดประการหนึ่ง และไม่ได้เกี่ยวพันกับการแยกส่วนแต่อย่างใด

จะเห็นว่าในขณะที่อาจารย์วีระยกตัวอย่างหนึ่งของมโนทัศน์เรื่องการแยกส่วน (Fragmentation) นั้นคือการแยกส่วนทางสังคม อาจารย์วีระกลับไม่ได้ยกตัวอย่างของการลดทอน แต่เป็นการให้นิยามของการลดทอนขึ้นมาใหม่ โดยที่นิยามนี้เป็นสิ่งที่มีความแตกต่างไปจากนิยามเดิมที่อาจารย์วีระอธิบายไว้เอง ตั้งแต่แรก เพราะนิยามการลดทอนอันที่สองนี้ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องส่วนทั้งหมดและคุณสมบัติของส่วนย่อยอีกต่อไป แต่กลับกลายเป็นการสร้างคำอธิบายหรือกฎเกณฑ์สากลแทน

ผมเองพอที่จะยอมรับนิยาม “การลดทอน” อันแรก ที่อาจารย์วีระอธิบายถึงส่วนทั้งหมดและคุณสมบัติของส่วนย่อย อย่างไรก็ตามผมไม่เห็นด้วยที่อาจารย์วีระอธิบายในตอนที่สองว่าการลดทอนเป็นการสร้างคำอธิบายที่ครอบคลุมทั่วไปหรือเป็นสากล (เนื่องจากการสร้างคำอธิบายสากลไม่จำเป็นต้องเป็นการลดทอนเสมอไป ดังที่จะอธิบายต่อไป²)

ในเบื้องต้นนี้ผมต้องการชี้ให้เห็นเรื่องแปลก ๆ บางอย่าง จากนิยามการลดทอนแบบที่สองกล่าวคือถ้าการลดทอนเป็นการสร้างคำอธิบายที่ครอบคลุมทั่วไปหรือเป็นสากล ผมอาจสร้างคำอธิบายว่า *วิวัฒนาการของเทคโนโลยีเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการแยกส่วนทางสังคม* เมื่อเป็นเช่นนั้น การลดทอนของผม (ซึ่งเป็นคำอธิบายสากลเรื่องวิวัฒนาการของเทคโนโลยี) ย่อมเป็นคำอธิบายที่ครอบคลุมถึงการแยกส่วน (ทางสังคม) ด้วย เมื่อมองในแง่นี้การลดทอนกับการ

² ถ้าคำว่า การลดทอน (Reductionism) อาจารย์วีระ หมายถึง การลดทอนทางทฤษฎี (Theory reduction) ผมยอมรับว่ามันเป็นการสร้างคำอธิบายหรือกฎเกณฑ์ทั่วไป อย่างไรก็ตามการลดทอนทางทฤษฎีไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนทั้งหมดหรือคุณสมบัติของส่วนย่อย แต่ถ้านิยามการลดทอนของอาจารย์วีระหมายถึง การลดทอนทางภววิทยา (Ontology reduction) อันนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนทั้งหมดหรือคุณสมบัติของส่วนย่อย แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการสร้างคำอธิบายหรือกฎเกณฑ์ทั่วไป

แยกส่วนจึงไม่ได้มีความแตกต่างกันอย่างที่ว่าอาจารย์วีระต้องการอธิบายไว้ในกร
นียมตอนแรก รวมถึงที่อาจารย์ยกตัวอย่างการแยกส่วนทางสังคมอีกด้วย
เนื่องจากการลดทอนได้กลายเป็นคำอธิบายที่ครอบคลุมทั่วไปหรือเป็น
สากล การลดทอนหรือคำอธิบายหนึ่ง ๆ จึงย่อมมีโอกาสที่จะนำไปประเด็นเรื่อง
การแยกส่วน (Fragmentation) ชนิดใดชนิดหนึ่งเข้ามาเป็นปัจจัยหนึ่งของคำ
อธิบายนี้ด้วย ยกตัวอย่างเช่น ผมอาจกล่าวว่าการเก็บตัวไม่สูงสิ่งกับผู้อื่นเป็น
สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการฆ่าตัวตาย และเนื่องจากประโยคนี้มีลักษณะเป็นคำ
อธิบายที่เป็นสากล มันจึงกลายเป็นการลดทอนไป (ตามนิยามหนที่สองของ
อาจารย์วีระ) และถ้าการเก็บตัวเป็นการแยกส่วน (Fragmentation) ชนิดหนึ่ง
การลดทอนที่เป็นคำอธิบายสากลก็จะมีความเกี่ยวข้องกับการแยกส่วนไปด้วย
จะเห็นว่าได้เกิดเรื่องแปลกขึ้นระหว่างคำนิยามเรื่องการลดทอนอย่างที่สองของ
อาจารย์วีระ

การสร้างคำอธิบายสากลไม่จำเป็นต้องเป็นการลดทอน

ก่อนอื่นเรามาลองทำความเข้าใจเรื่อง คำอธิบายที่ครอบคลุมทั่วไปหรือ
เป็นสากลเสียก่อน³ ผมขอยกตัวอย่างประโยคที่ว่า “มนุษย์ต้องตาย” ซึ่งเป็นคำ
อธิบายถึงคุณสมบัติพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกคน ประโยคนี้จึงเป็นคำ
อธิบายเรื่องมนุษย์ที่ครอบคลุมทั่วไปหรือเป็นสากล (คำว่า “สากล” ในที่นี้ไม่ได้
หมายความว่าจะต้องเป็นจริงอย่างไม่มีทางผิดไปได้ แต่เป็นความจริงที่ขึ้นอยู่กับ
เงื่อนไขบางประการ ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์ในที่นี้หมายถึงมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ แต่
ไม่ได้หมายถึงศพ เพราะศพไม่อาจตายได้ เป็นต้น) อย่างไรก็ตามคำอธิบายว่า

³ อาจารย์ธเนศได้อธิบายถึงวิธีการอุปนัย (Induction) ในบทความของครุฑวงวีระ ว่า เป็นหนทางของ
การแสวงหาความรู้ที่นำไปสู่ทฤษฎีในระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เราจึงกล่าวได้ว่าความรู้ใน
วิชาวิทยาศาสตร์ (โดยเฉพาะวิชาฟิสิกส์) เกิดมาจากการอุปนัย ดู ธเนศ วงศ์ยานนาวา, องค์รวม
องค์ขาด องค์อนันต์, วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 35,
ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2547, หน้า 90

“มนุษย์ต้องตาย” เกี่ยวข้องกับการลดทอน (Reductionism) หรือไม่? จากนิยามอันแรกของการลดทอนว่าเป็นการที่ส่วนทั้งหมดถูกแยกออกจากส่วนย่อย และถูกอธิบายด้วยคุณสมบัติของส่วนย่อย คำถามที่ตามมาก็คือ ต่อประโยคที่ว่า “มนุษย์ต้องตาย” อะไรคือส่วนทั้งหมด? และอะไรคือส่วนย่อย? จะเห็นว่าประโยคนี้ไม่มีทั้งส่วนทั้งหมดและส่วนย่อย เพราะไม่ได้เป็นคำอธิบายถึงมนุษย์ โดยโยงเข้ากับคุณสมบัติของส่วนย่อยใด ๆ ของมนุษย์ เราอาจนึกถึงส่วนย่อยของมนุษย์ว่าเป็นอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย หรือเป็นเซลล์จำนวนมากมายมหาศาล ที่เป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นต้น

นอกจากนี้เราอาจยกอีกประโยคว่า “มนุษย์ต้องหายใจ” ซึ่งเป็นคำอธิบายเรื่องมนุษย์ที่ครอบคลุมทั่วไปหรือเป็นสากลอีกเช่นกัน (อีกเช่นกัน มนุษย์ในที่นี้ไม่ได้ครอบคลุมถึงศพ) จะเห็นว่าประโยคนี้ก็ไม่มีส่วนทั้งหมดและไม่มีส่วนย่อย เพราะไม่ได้เป็นคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของส่วนย่อยต่าง ๆ ของมนุษย์

ที่นี้เรามาพิจารณาทั้ง “มนุษย์ต้องตาย” และ “มนุษย์ต้องหายใจ” จะเห็นว่าประโยคทั้งสองล้วนแต่เป็นคำอธิบายถึงคุณสมบัติของมนุษย์ โดยที่มนุษย์เองสามารถมีคุณสมบัติอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น มนุษย์ต้องขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย มนุษย์สามารถสืบพันธุ์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามเราคงไม่เรียกการอธิบายถึงคุณสมบัติสากลต่าง ๆ ของมนุษย์ดังกล่าวว่าเป็นการลดทอน (Reductionism)

ขอทบทวนคำกล่าวของเดโมคริตัส (Democritus) ว่า “*โดยสมมติ ว่าสี โดยสมมติ ว่าหวาน โดยสมมติว่าขม แท้ที่จริงล้วนอะตอมกับความว่างเปล่า*” ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่าประโยคของเดโมคริตัสดังกล่าว เป็นตัวอย่างของการลดทอน (Reductionism) อย่างหนึ่ง เพราะเป็นการอธิบายคุณสมบัติของสิ่งหนึ่ง (สี หวาน ขม) โดยโยงเข้ากับคุณสมบัติของส่วนย่อย เราอาจนำทฤษฎีอะตอมของเดโมคริตัสมาใช้กับน้ำ โดยกล่าวว่าความไร้สี ไร้กลิ่น ไร้รส ซึ่งเป็นคุณสมบัติของน้ำเกิดมาจากคุณสมบัติของอะตอม ซึ่งเป็นส่วนย่อยของน้ำ (นี่เป็นเพียงการยกตัวอย่าง แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องจริง เพราะเราไม่สามารถอธิบายการไร้สี ไร้กลิ่น

ไร้รสของน้ำจากทฤษฏีอะตอมได้) อย่างไรก็ตาม เราคงไม่เรียกการอธิบายคุณสมบัติต่าง ๆ ของน้ำโดยไม่ได้โยงเข้ากับส่วนย่อยของน้ำว่าเป็นการลดทอนอย่างหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น ประโยคที่ว่า “น้ำเป็นสารเคมีที่ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส มีจุดเดือดที่ 100 องศาเซลเซียส ที่ความดันบรรยากาศ มีความถ่วงจำเพาะเท่ากับ 1 กิโลกรัม/ลิตร ที่ความดันบรรยากาศ ฯลฯ” จะเห็นว่าประโยคหรือกฎเกณฑ์สากลที่อธิบายถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ของน้ำเหล่านี้ (ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ไม่ขึ้นว่าน้ำตัวอย่างนี้จะอยู่ที่ไหนในโลกใบนี้ หรือจะมีปริมาตรหรือน้ำหนักเพียงใด มันจึงเป็นคุณสมบัติสากล) คงไม่ใช่เป็นการลดทอน (Reductionism) ตามนิยามที่อาจารย์วิระอธิบายไว้ในครั้งแรก เมื่อเป็นเช่นนั้นเราสามารถสรุปในตอนนี้ได้ว่า ถ้าเรายังยึดนิยามอันแรกเรื่องการลดทอนของอาจารย์วิระ การสร้างคำอธิบายหรือกฎเกณฑ์สากลก็ไม่จำเป็นต้องเป็นการลดทอน

นิเวศน์ กฎเกณฑ์สากล และใบมีดโกนของอ้อคแคม

อาจารย์วิระได้บรรยายถึงหนังสือ Principia Mathematica Philosophae Naturalis (กฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ว่าด้วยปรัชญาแห่งธรรมชาติ) ของนิเวศน์ว่าเป็นข้อเขียนทางวิทยาศาสตร์เล่มเดียวที่ยังไม่อาจมีข้อเขียนทางวิทยาศาสตร์อื่นใดมาลบล้างได้ ความสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่นิเวศน์ค้นพบกฎเกณฑ์ทั่วไปหรือกฎสากล (Universalization) ที่สามารถใช้หลักการเพียงชุดเดียว (ที่น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้) อธิบายความเป็นไปได้ของธรรมชาติทั้งหมด รวมทั้งวัตถุที่เคยถือว่าอยู่ในสรวงสวรรค์

การอธิบายว่าวิชาวิทยาศาสตร์ (โดยเฉพาะวิชาฟิสิกส์) มีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์หรือกฎสากลที่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ใด ๆ ทางธรรมชาติ จะเป็นคำอธิบายที่เราสามารถยอมรับกันได้ อย่างไรก็ตามอาจารย์วิระกล่าวไว้ว่า การสรุปเป็นหลักการหรือกฎเกณฑ์อันเป็นสากล “ครอบคลุมเวลา” นี้เป็นอีกความหมายหนึ่งของ “การลดทอน” ที่เป็นทั้งหลักการและ “อุดมคติ” ของ

วิทยาศาสตร์

ผมมีความเห็นว่าการเกิดความสับสนบางอย่างขึ้นกับประโยคข้างบนนี้ เนื่องจากอาจารย์วิระพูดถึงการลดทอนโดยการโยงเข้ากับ 1. กฎเกณฑ์สากลของวิชาวิทยาศาสตร์ 2. หลักการที่เป็นอุดมคติของวิชาวิทยาศาสตร์ ก่อนอื่นเรามาพูดเรื่องกฎเกณฑ์สากลเสียก่อน เราได้อธิบายไปแล้วว่าการสร้างคำอธิบายหรือกฎเกณฑ์สากลไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องเดียวกับการลดทอนตามนิยามอันแรกของอาจารย์วิระ เราลองมาดูกฎการเคลื่อนที่ข้อที่หนึ่งของนิวตัน (Newton's First law of Motion) ดูบ้าง ซึ่งกล่าวว่า "ถ้าปราศจากแรงจากภายนอกมากระทบวัตถุจะหยุดนิ่งหรือเคลื่อนที่เป็นเส้นตรงด้วยความเร็วคงที่" คำถามเดิมของเราต่อกฎข้อนี้ของนิวตันก็คือ อะไรคือส่วนทั้งหมด? และอะไรคือส่วนย่อย? จะเห็นว่ากฎข้อนี้ไม่มีส่วนทั้งหมดและไม่มีส่วนย่อย อันที่จริงแล้วกฎการเคลื่อนที่ข้อนี้ของนิวตันไม่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติใดๆ ของส่วนย่อยเลยแม้แต่ย่อย เนื่องจากเนื้อหาของกฎข้อนี้ไม่ขึ้นอยู่กับน้ำหนัก ปริมาตร เนื้อสาร หรือลักษณะใดๆ ที่สามารถแบ่งได้ในทางภววิทยา (Ontological reduction) ของวัตถุ (object) ยกตัวอย่างเช่น กฎข้อนี้สามารถใช้อธิบายการเคลื่อนที่ของก้อนหินที่มีน้ำหนัก 1 ตัน (หรือน้ำหนักเท่าใดก็ได้) และถึงแม้เราจะแบ่งก้อนหินก้อนเดิมนี้ออกเป็นส่วนๆ กฎข้อนี้ก็ยังสามารถใช้อธิบายการเคลื่อนที่ของก้อนหินชิ้นต่างๆ ที่เคยเป็นส่วนประกอบของก้อนหินก้อนเดิมที่หนัก 1 ตันได้อยู่ดี กฎข้อนี้จึงไม่เกี่ยวข้องกับส่วนทั้งหมดหรือคุณสมบัติของส่วนย่อย ถึงแม้ว่ากฎข้อนี้ของนิวตันจะใช้อธิบายการเคลื่อนที่ของวัตถุทุกชนิดบนโลกรวมทั้งวัตถุในสรวงสวรรค์ แต่เราจะเรียกความเป็นสากล (Universalization) ของกฎข้อนี้ว่าเป็นการลดทอน (Reductionism) ได้อย่างนั้นหรือ?

สำหรับกฎการเคลื่อนที่ข้อที่สองของนิวตัน คือ $F = M \times a$ โดยที่ F คือแรง; M คือมวล; a คือความเร่ง คำถามที่ตามมาคือ อะไรคือส่วนทั้งหมดและอะไรคือส่วนย่อยของกฎหรือสูตรข้อนี้ อีกเช่นกันกฎข้อนี้ไม่เกี่ยวข้องกับ

คุณสมบัติของส่วนย่อยของวัตถุแต่อย่างไร (อันที่จริงแล้ว กฎข้อที่สองนี้มีเนื้อหาครอบคลุมถึงกฎข้อที่หนึ่ง นิวตันจึงไม่จำเป็นต้องมีกฎข้อที่หนึ่ง แต่สาเหตุที่มีกฎข้อที่หนึ่งเกิดมาจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์)

ทีนี้ถ้าเราสมมติว่ากฎทั้งสองข้อนี้ของนิวตันใช้อธิบายได้แต่วัตถุบนพื้นโลก แต่ไม่สามารถอธิบายการเคลื่อนที่ของวัตถุที่อยู่ในอวกาศนอกโลกได้ กฎสองข้อนี้จึงไม่เป็นกฎสากลอีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจะเรียกคุณสมบัติใหม่ของกฎสองข้อนี้ที่ไม่เป็นสากลอีกต่อไปว่าอะไร? ผมเสนอว่าเราควรจะเรียกว่า “กฎเฉพาะ” (คือไม่เป็นกฎทั่วไปนั่นเอง) จะเห็นว่าคู่ตรงข้ามกันระหว่างความเป็นสากลกับความเฉพาะ ไม่น่าเป็นเรื่องเดียวกับการลดทอน (Reductionism) ได้

จากการยกตัวอย่างคุณสมบัติเฉพาะที่ไม่เป็นสากลดังกล่าว น่าจะทำให้เห็นได้ว่า ความเป็นสากลของกฎการเคลื่อนที่ของนิวตันไม่ได้เกี่ยวข้องกับนิทัศน์เรื่องการลดทอน ถ้าเรายังนิยมการลดทอนว่าเป็นการที่ส่วนทั้งหมดถูกแยกออกจากส่วนย่อย และถูกอธิบายด้วยคุณสมบัติของส่วน ย่อยนั้น

อย่างไรก็ตามเราอาจกล่าวว่ากฎการเคลื่อนที่ของนิวตันเป็นการลดทอนได้ ถ้าเราหมายถึงการลดทอนทางทฤษฎี (Theory Reduction) เช่น การกล่าวว่ากฎข้อนี้ของนิวตันเป็นการลดทอนกฎการเคลื่อนที่ของกาลิเลโอ การใช้คำว่า “การลดทอน” ในที่นี้หมายถึงการค้นพบทฤษฎีหรือกฎที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้มากไปกว่าที่กฎเดิมทำได้ เนื่องจากกฎของนิวตันมีขอบเขตในการอธิบายมากกว่าที่กฎของกาลิเลโอสามารถทำได้ แต่การลดทอนทางทฤษฎีดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนทั้งหมดหรือคุณสมบัติของส่วนย่อยแต่อย่างไร⁴

⁴ ดูรายละเอียดใน พิพัฒน์ พสุธารชาติ, องค์รวม ความรู้แบบบูรณาการและความสัมพันธ์ทางญาณวิทยาและภววิทยา, วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2547 หน้า 161-171

ที่นี้เราลองมาพิจารณาถึงหลักการที่เป็นอุดมคติของวิชาวิทยาศาสตร์ ดูบ้าง โดยอาจารย์วีระอ้างถึงหลักใบมีดโกนของอ็อกแคม (Occam's razor) ซึ่งเป็นประโยคที่ว่า “หน่วยภาวะไม่ควรถูกทวีคูณให้มากขึ้นโดยปราศจากความจำเป็น” เราอาจกล่าวได้อย่างง่าย ๆ ว่า ในวิชาวิทยาศาสตร์ มีความเชื่อว่าคำอธิบายที่ดีที่สุด คือคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรน้อยตัวที่สุด

อาจารย์วีระมองว่าหลักใบมีดโกนของอ็อกแคมดังกล่าวคือการลดทอน (Reductionism) ซึ่งเป็นเรื่องที่ผมไม่เห็นด้วยอีกเช่นกัน แต่ก่อนอื่นผมขออธิบายถึงแนวคิดเรื่องกฎ (Rule) ของจอห์น เซิร์ล (John Searle) นักปรัชญาชาวอเมริกันเสียก่อน โดยที่เซิร์ลแบ่งกฎต่างๆ ออกเป็นสองประเภท อย่างแรกคือ Regulative rule อย่างที่สองคือ Constitutive rule⁵ กฎประเภทแรกนี้เป็นเสมือนกติกา (ตามความหมายของคำว่า Regulation ที่แปลว่ากฎหมาย) ที่บอกเราว่าเราควรทำอะไร หรือไม่ควรทำอะไร ยกตัวอย่างเช่น กติกาในการเล่นฟุตบอล กติกานี้บอกว่าการเล่นฟุตบอลไม่สามารถใช้มือ แต่ต้องใช้เท้าหรือศีรษะเล่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามกติกานี้ไม่ได้กำหนดว่า เราจะต้องเล่นฟุตบอลอย่างไร กล่าวคือเราสามารถเลี้ยงลูกบอลไปในลักษณะใดก็ได้ ตราบใดที่เรายังใช้เท้าหรือศีรษะของเรา โดยไม่ได้ใช้มือเข้ามาเกี่ยวข้อง ในขณะที่ Constitutive rule จะเป็นกฎที่กำหนดให้เราต้องทำสิ่งนั้นๆ อย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเรามีกฎที่อธิบายถึงคุณสมบัติต่างๆ ของลูกฟุตบอล กฎนี้ย่อมมีผลกระทบต่อลักษณะการเล่นของนักฟุตบอล กล่าวคือ คุณสมบัติของลูกฟุตบอลที่เป็นทรงกลมซึ่งสามารถกลิ้งไปมาบนพื้นได้ มีความยืดหยุ่น เด้งกระดอนกับพื้นได้ ฯลฯ คุณสมบัติของลูกบอลเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อลักษณะการเล่นกีฬาฟุตบอล ยกตัวอย่างเช่น ถ้าสมมติรูปร่างของลูกฟุตบอลไม่ได้เป็นทรงกลมอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมแทน ลักษณะการเล่นของกีฬาฟุตบอลก็จะต้องมี

⁵ John Searle(1969), *Speech Acts*, Cambridge: Cambridge university Press, page

การเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างแน่นอน

ที่นี้เราลองมาดูนิยามของการลดทอนเสียก่อน ซึ่งกล่าวว่าส่วนทั้งหมดถูกแยกออกจากส่วนย่อย และถูกอธิบายด้วยคุณสมบัติของส่วนย่อยนั้น ซึ่งยังคงต้องอาศัยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของส่วนย่อยอยู่ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ถ้าเรากำหนดความหมายของนิยามดังกล่าวให้เป็นกฎทางวิทยาศาสตร์ จะเห็นว่ากฎเรื่องการลดทอนนี้เป็น Constitutive rule กล่าวคือ ถ้ากฎข้อนี้เป็นจริงก็หมายความว่า การที่เราจะหาคุณสมบัติของสิ่งใด ๆ เราจะต้องหาจากคุณสมบัติของส่วนย่อยเท่านั้น จะเห็นว่ากฎการลดทอนนี้เป็นการกำหนดให้เราทำการศึกษาถึงสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

อย่างไรก็ตามเมื่อเราหันมาพิจารณาหลักไพบีตของอ็อคแคมดูบ้าง โดยเราจะถือว่าหลักการข้อนี้เป็นกฎข้อหนึ่งทางวิทยาศาสตร์ แต่เราจะเห็นว่าหลักไพบีตของอ็อคแคมจะเป็น Regulative rule เนื่องจากกฎข้อนี้เป็นเสมือนกติกา ที่บอกเราว่าเราควรทำอะไร หรือไม่ควรทำอะไร แต่กฎนี้ไม่ได้กำหนดว่าเราต้องทำการศึกษาถึงสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะเช่นใด (นั่นคือกฎข้อนี้ไม่ได้เป็น Constitutive rule) กฎข้อนี้เพียงแต่เตือนเราว่า ในการหาค่าอธิบายถึงคุณสมบัติของสิ่งใด ๆ เราไม่ควรนำตัวแปรหลายตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะคำอธิบายดังกล่าวจะมีโอกาสเป็นเพียงคำอธิบายปลอม ๆ หรือเป็นคำอธิบายที่ผิดพลาดได้ และถ้าเรามีคำอธิบายชุดหนึ่งที่จำนวนตัวแปรที่เกี่ยวข้องมีเพียงไม่กี่ตัว กับคำอธิบายอีกชุดหนึ่งที่มีตัวแปรหลายตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยที่คำอธิบายทั้งสองล้วนแต่สามารถอธิบายถึงสิ่งที่เราศึกษาได้ คำอธิบายที่มีตัวแปรน้อยกว่าก็น่าจะมีโอกาสที่จะเป็นคำอธิบายที่มีความถูกต้องมากกว่าคำอธิบายที่ใช้ตัวแปรเข้ามาเกี่ยวข้องหลาย ๆ ตัว อย่างไรก็ตามต่อไปหลักการไพบีตนี้มีความถูกต้อง หลักการนี้ก็ไม่ได้เป็นกฎหรือข้อกำหนดว่าเราจะต้องหาคุณสมบัติของสิ่งหนึ่ง ๆ ในลักษณะใด ยกตัวอย่างเช่น หลักไพบีตนี้ไม่ได้เป็นตัวกำหนดให้เราต้องศึกษาสิ่งใด ๆ จากคุณสมบัติของส่วนย่อยที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งนั้น ๆ เมื่อมองในแง่นี้หลักไพบีต

ของอีอคแคมจึงไม่ใช่หลักการลดทอน (ถ้าเรากำหนดว่าหลักไบบีตและหลักการลดทอนเป็นกฎทางวิทยาศาสตร์ด้วยกันทั้งคู่)

นิเวศน์ ปฏิภูมิสมบูรณ์และกาลสมบูรณ์

นอกจากการอธิบายกฎทางกลศาสตร์ของนิเวศน์ว่าเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปหรือเป็นกฎสากล พร้อมกับสรุปความเป็นสากลนี้ว่าเป็น “การลดทอน” แล้ว อาจารย์วีระยังมีการใช้คำว่า “องค์รวม” กับระบบกลศาสตร์ของนิเวศน์อีกด้วย โดยอาจารย์กล่าวปิดท้ายส่วนของ “นิเวศน์และกฎเกณฑ์สากล” ว่า

“เราจะเห็นได้ว่า แม้ว่าการลดทอนแยกส่วนอย่างครอบคลุมแบบนิเวศน์ ก็ต้องอาศัยสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับ “องค์รวมสัมบูรณ์” ของกาลเวลาและปฏิภูมิ. ”^๑

จะเห็นว่าตอนนี้อาจารย์วีระใช้ทั้งคำว่า “ลดทอน (Reductionism)” และ “แยกส่วน (Fragmentation)” ให้มีความหมายร่วมกับการครอบคลุม (Generalization) อันเป็นคุณสมบัติของกลศาสตร์นิเวศน์ไปเสียแล้ว ทั้ง ๆ ที่ในตอนแรก ๆ ของบทความ อาจารย์วีระกล่าวว่าเราต้องแยกความแตกต่างของคำว่า “ลดทอน” และ “แยกส่วน” แต่ที่แปลกไปกว่านั้น อาจารย์วีระยังใช้คำว่า “องค์รวมสัมบูรณ์” ลงไปโดยกล่าวว่าเป็นสมมติฐานเบื้องต้นของกลศาสตร์นิเวศน์ ดูเหมือนอาจารย์วีระต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจว่าในกลศาสตร์นิเวศน์มีทั้งแนวคิดลดทอนและแนวคิดของค์รวม อย่างไรก็ตามคำว่า “องค์รวม” ในกลศาสตร์นิเวศน์หมายความว่าอะไร?

อาจารย์วีระอธิบายไว้ก่อนหน้านีว่า

^๑ วีระ สมบูรณ์, ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับองค์รวมและการลดทอนแยกส่วน, วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2547. หน้า 112-143

“ความสัมพันธ์เชิงจักรกลของสิ่งที่เป็นเอกเทศจากกันนี้จะต้องอาศัยลำดับของเวลาที่แน่นอนตายตัว ราบรื่น ต่อเนื่อง จากจุดหนึ่งของกาลเวลาไปสู่อีกจุดหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น ความจำเป็นที่จะต้องมีความแตกต่าง ๆ ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ และความจำเป็นที่จะต้องมีความแน่นอนตายตัวของกาลเวลา ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เราสามารถค้นพบกฎความเคลื่อนไหวที่แน่นอนของสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ

ด้วยเหตุดังกล่าว นิวตันจึงเริ่มต้นด้วยสมมติฐานทางอภิปรัชญาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งก็เป็นการสร้างสมมติฐานเกี่ยวกับ “องค์รวม” ของปริภูมิ (Space) และกาล (Time) ที่ก่อปรด้วยเอกภาพสมบูรณ์ตามไปด้วย นั่นก็คือสมมติฐานที่ว่า ปริภูมิสมบูรณ์ (absolute space) และกาลสมบูรณ์ (absolute time)”

ผมเข้าใจว่าอาจารย์วีระกำลังพูดถึง absolute space ที่อาจารย์เรียกว่า “ปริภูมิสมบูรณ์” กับพูดถึง absolute time ที่อาจารย์เรียกว่า “กาลสมบูรณ์” โดยที่ทั้ง absolute space กับ absolute time เป็นสมมติฐานเรื่องอวกาศและเวลาของระบบกลศาสตร์แบบนิวตัน อย่างไรก็ตามผมไม่เห็นด้วยที่อาจารย์วีระใช้คำว่า “องค์รวม” กับปริภูมิและกาล เพราะทำให้เกิดความสับสนตามมา เนื่องจากอวกาศและเวลาที่เป็นองค์รวมหมายความว่าอะไร? หมายถึงเอกภาพที่เป็น Space-Time ใช่หรือไม่? ถ้าใช่ ทำไมไม่ใช้คำว่าเอกภาพแทนคำว่าองค์รวม

นอกจากนี้ถ้าใช้คำว่า “สมบูรณ์” แทน “องค์รวม” หรือใช้คำว่า “ความสัมพันธ์” แทนการใช้คำว่า “องค์รวมสัมพันธ์” ความสับสนต่างๆ จะมีน้อยลง

หรือไม่? เพราะแทนที่เราจะถามว่า “องค์รวม” ในกลศาสตร์ของนิวตันหมายความว่าอะไร คำถามที่ถูกต้องกว่าน่าจะเป็นการถามว่า “สมบูรณ์ (absolute)” ในกลศาสตร์ของนิวตันหมายความว่าอะไร? และถ้าจะให้ดีที่สุดก็ควรเป็นการถามให้เจาะจงลงไปอีกว่า ปริภูมิสมบูรณ์และกาลสมบูรณ์คืออะไร? คำว่าปริภูมิสมบูรณ์ไม่ใช่เป็นคำที่จะอธิบายได้อย่างง่าย ๆ เนื่องจากเป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับวิชาฟิสิกส์ คำว่าสมบูรณ์ในที่นี้ก็ได้หมายความว่าอวกาศจะมีความสมบูรณ์แบบ เต็มเปี่ยม ไร้ที่ติใด ๆ เหมือนกับการที่เรากล่าวถึงภาพวาดภาพนี้วาดได้สมบูรณ์แบบ แต่คำว่าสมบูรณ์ (absolute) นี้เกิดจากการที่นิวตันตั้งสมมติฐานเรื่องอวกาศ (space) ว่าเป็นเหมือนกล่องสามมิติ ที่มีวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในกล่องใบนี้ โดยที่วัตถุ (objects) และเหตุการณ์ (events) ต่าง ๆ จะไม่ทำให้กล่องใบนี้เกิดการเปลี่ยนแปลง นั่นคือในอวกาศที่นิวตันเรียกว่า อวกาศสมบูรณ์ นี้ การเคลื่อนที่ของเทหวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในอวกาศ จะไม่มีผลกระทบต่อตัวอวกาศเอง^๑

อีกเช่นกันนิวตันจินตนาการว่าเวลามีความเป็นสมบูรณ์ (absolute) กล่าวคือเวลามีคุณสมบัติที่ตายตัว มีลำดับที่ต่อเนื่อง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง (ตามที่อาจารย์วีระอธิบาย) โดยที่การเคลื่อนที่ของเทหวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในอวกาศหรือกล่องสามมิติในจินตนาการใบนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อเวลาเช่นกัน เราอาจกล่าวได้อีกอย่างว่าในระบบกลศาสตร์ของนิวตัน อวกาศและเวลา มีความเป็นเอกเทศต่อกัน คือไม่ขึ้นต่อกันและกัน

^๑ ดูรายละเอียดเรื่อง Absolute space ใน Christopher Ray(1991), **Time, Space and Philosophy**, Chapter 5 Newton and the reality of space and time, Routledge, London and New York, page 99-115

อย่างไรก็ตามทฤษฎีสัมพันธภาพแบบทั่วไป (General Theory of Relativity) ของไอน์สไตน์ ก็แสดงให้เห็นว่าปริภูมิสมบูรณ์และกาลสมบูรณ์ที่นิวตันสร้างในจินตนาการนั้นไม่มีอยู่จริง เราอาจกล่าวเจาะจงลงไปได้อีกว่า แกนอ้างอิง (Frame of Reference) ในเอกภพที่หยุดนิ่งตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีการสัมพันธ์กับสิ่งใด ๆ เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง นอกจากนี้เวลาและความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ได้มีความเป็นเอกเทศต่อกันอย่างที่นิวตันเชื่อ^๑ แต่ถึงแม้ว่าปริภูมิสมบูรณ์กับกาลสมบูรณ์จะไม่มีอยู่จริง มันก็ไม่ได้หมายความว่ากฎการเคลื่อนที่ทั้งสามข้อของนิวตันจะผิดพลาดอย่างสิ้นเชิงตามไปด้วย เพราะในปัจจุบันเรายังสามารถอธิบายการเคลื่อนที่ของวัตถุต่าง ๆ ด้วยกฎของนิวตันได้ ครอบคลุมถึงความเร็วของวัตถุนั้น ๆ ไม่มีขนาดเข้าใกล้แสง เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจึงสามารถใช้กฎการเคลื่อนที่ของนิวตันต่อไป โดยไม่ต้องไปสนใจกับแนวคิดเรื่องปริภูมิสมบูรณ์กับกาลสมบูรณ์ของนิวตัน

จากที่อธิบายเรื่องปริภูมิสมบูรณ์กับกาลสมบูรณ์อย่างสั้นที่สุดนี้ ผมจึงมีความเห็นว่า การใช้คำว่า “องค์รวม” กับปริภูมิและกาลในกลศาสตร์ของนิวตัน จะทำให้เกิดความสับสนตามมา คำถามที่ว่า “องค์รวม” ในกลศาสตร์ของนิวตัน หมายความว่าอะไร เป็นเพียงคำถามเทียม (pseudo problem) คำถามที่ถูกต้องกว่าน่าจะเป็นการถามว่า “สมบูรณ์ (absolute)” ในกลศาสตร์ของนิวตันหมายความว่าอะไร?

ถึงแม้ว่าอาจารย์วีระต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจว่าในกลศาสตร์นิวตันมีทั้งแนวคิดลตทอนและแนวคิดของครวมแต่ผมคิดว่าที่ถูกต้องกว่าน่าจะเป็นการอธิบายว่าในกลศาสตร์นิวตันมีกฎการเคลื่อนที่ซึ่งเป็นสากล รวมทั้งมีการตั้งสมมติฐานเรื่องปริภูมิสมบูรณ์และกาลสมบูรณ์

^๑ ดูรายละเอียดเรื่องความเห็นของไอน์สไตน์ต่อ Absolute space ใน Christopher Ray (1991), *Time, Space and Philosophy*, Chapter 7 Einstein and absolute spacetime, Routledge, London and New York, page 131-150

คานท์กับองค์รวม

อาจารย์วีระได้อ้างถึงแนวคิดองค์รวมจากหนังสือ “การวิจารณ์เรื่องเหตุผลบริสุทธิ์ (Critique of Pure Reason)” ของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ชาวเยอรมัน โดยอาจารย์วีระกล่าวถึงคำว่า “จุดรวมเชิงจินตนาการ (Focus Imaginaius)” ซึ่งเป็นคำที่อยู่ในหนังสือ Critique ๑ เล่มนี้

แต่ก่อนที่จะวิจารณ์ความเห็นดังกล่าวของอาจารย์วีระ เราลองมาทำความเข้าใจกับคำ “Critique” ที่คานท์ใช้เป็นชื่อหนังสือเสียก่อน คานท์ใช้คำนี้ไม่ใช่ในความหมายเดียวกับคำว่า “การวิจารณ์” ที่เราใช้กันในปัจจุบันเมื่อพูดถึงการวิจารณ์วรรณคดีหรือการวิจารณ์งานทางศิลปะ แต่คำ “Critique” ในบริบทของปรัชญาแบบคานท์ หมายถึงความพยายามในการสืบหารากฐาน (ground) หรือข้อกำหนด (requirements) ต่างๆ ที่ทำให้ความพยายามที่หนักแน่นใดๆ ทางปรัชญามีความเป็นไปได้ (Possible) ยกตัวอย่างเช่นใน Critique เล่มแรก คือ Critique of Pure Reason คานท์ต้องการสร้างรากฐานให้กับความรู้ที่ได้จากโลกภายนอก คือเป็นความพยายามในการตอบคำถามที่ว่า เรารู้ได้อย่างไรว่าความรู้จากโลกภายนอก^๑ มีความแน่นอนหรือมีความเป็นภววิสัย (objective)? คือไม่ได้เป็นเพียงความคิดเห็น (point of view) ของเราแต่เพียงอย่างเดียว

ในสมัยที่คานท์มีชีวิตอยู่ มีนักปรัชญาสองกลุ่มพยายามให้คำตอบต่อคำถามที่คานท์ตั้งไว้ อันเป็นคำตอบที่แตกต่างกัน กลุ่มแรกคือพวกเหตุผลนิยม (Rationalism) ซึ่งเชื่อว่าเหตุผล (reason) คือเครื่องรับประกันถึงความเป็นภววิสัยของความรู้จากโลกภายนอก ในขณะที่พวกประสบการณ์นิยม (Empiricism)

^๑ คานท์ใช้คำว่า การตัดสิน (Judgment) กับการอ้างว่ามีความรู้ นอกจากนี้คานท์ยังใช้คำว่า Judgment กับการอ้างว่าสิ่งนี้มีความงาม ใน Critique of Judgment อีกด้วย

จะเชื่อว่าประสบการณ์ (experience) เท่านั้นที่เป็นเครื่องรับประกันต่อความรู้ที่แน่นอนดังกล่าว

อย่างไรก็ตามคานท์เสนอคำตอบที่เป็นการประนีประนอมระหว่างความเห็นของทั้งสองกลุ่ม กล่าวคือเขาเชื่อว่าลำพังประสบการณ์อย่างเดียว (ซึ่งมาจากโลกภายนอก) หรือเหตุผลอย่างเดียว (ซึ่งเกิดขึ้นในจิตของเรา) ไม่เพียงพอที่จะทำให้เรามีความรู้ที่แน่นอน (judgment) เกี่ยวกับโลกภายนอกได้ แต่ความรู้หรือการตัดสินดังกล่าว จะต้องประกอบขึ้น (Synthesis) จากทั้งส่วนที่เป็นมโนทัศน์หรือ concept" (ซึ่งคานท์เรียกว่าเหตุผลบริสุทธิ์หรือ Pure reason) และส่วนที่เป็นประสบการณ์ (ซึ่งคานท์เรียกว่า Sensibility หรือ Intuition)¹² ทำให้เราสามารถมีความรู้ที่เป็นจริงจากโลกภายนอกได้

นอกจากนี้คานท์ยังเชื่อว่ามีความรู้ที่เรียกว่า Synthetic a priori ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นจริงอย่างสากล แต่ไม่ได้มาจากประสบการณ์ภายนอก (คานท์เรียกว่าเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์)¹³ จากความรู้ก่อนประสบการณ์นี้เองที่เป็นเครื่องรับประกันหรือทำให้เราแน่ใจได้ว่า ความรู้จากโลกภายนอกสามารถเป็นความรู้ที่ถูกต้องได้ อาจกล่าวได้ว่าใน Critique เล่มนี้ เป็นการพยายามของคานท์ในการแสดงให้เห็นว่า Synthetic a priori เกิดขึ้นได้ เพื่อเป็นการ

¹¹ คำว่า Concept ในที่นี้คานท์หมายถึง "Rules of subsumption"

¹² คานท์กล่าวว่า Without sensibility no object would be given to us, without understanding no object would be thought. Thoughts without content are empty; intuitions without concepts are blind."(A.51, B.75 ใน **Critique of Pure Reason**)

¹³ ความรู้ที่คานท์คิดว่าเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ (Synthetic a priori) ได้แก่ความรู้ทางคณิตศาสตร์ และกฎแห่งเหตุและผล (Causality) ยกตัวอย่างเช่น เรารู้ว่า 1+1= 2 เป็นความรู้ที่ถูกเสมอโดยที่เราไม่ต้องพิสูจน์ความถูกต้องของมันจากประสบการณ์ภายนอก หรือเรารู้ว่าทุกอย่างย่อมมีสาเหตุของการเกิด โดยเราไม่ต้องพิสูจน์เรื่องดังกล่าวจากประสบการณ์ภายนอกเช่นกัน

พิสูจน์ต่อไปว่าเราสามารถมีความรู้จากโลกภายนอกที่เป็นจริงได้นั้นเอง¹⁴ แต่เนื่องจาก Synthetic a priori เป็นความรู้ที่ไม่ได้มาจากประสบการณ์ คานท์จึงเรียกความรู้ชนิดนี้ว่าเป็น Transcendental ที่อาจแปลว่า “ส่งผ่าน”

ที่นี้เราลองมาดูคำว่า “จุดร่วมเชิงจินตนาการ (Focus Imaginaius)” ซึ่งอยู่ในหนังสือ Critique of Pure reason ซึ่งอาจารย์วีระกล่าวถึง คำๆ นี้จะอยู่ใน Appendix ของบทที่มีชื่อว่า “Transcendental Dialectic” โดยที่เนื้อหาของบทนี้เป็นการหักล้างกับการพิสูจน์ในทางปรัชญานิตหนึ่งในอดีตซึ่งเกี่ยวข้องกับ การดำรงอยู่ (Existence) ของพระเจ้า การพิสูจน์เรื่องพระเจ้านี้มีชื่อว่า “การพิสูจน์ทางภววิทยา (Ontological Proof หรือ Ontological Argument)” เราอาจกล่าวถึงเนื้อหาของ การพิสูจน์ดังกล่าวได้อย่างสั้นๆ ว่า เนื่องจากพระเจ้าเป็นความจริงที่จำเป็นและมีความสมบูรณ์ที่สุด (perfect and necessary being contains all reality) มโนทัศน์เรื่องการดำรงอยู่ (Existence) จะต้องเป็นคุณสมบัติของพระเจ้าด้วย และเนื่องจากพระเจ้าไม่สามารถเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง พระเจ้าจะต้องมีอยู่จริง

ในบท “Transcendental Dialectic” คานท์ได้แสดงให้เห็นว่าเราไม่สามารถพิสูจน์ว่าพระเจ้ามียุ่จริง จากการพิสูจน์ทางภววิทยาดังกล่าว ผมจะไม่กล่าวถึงเหตุผลที่มีชื่อเสียงของคานท์ที่ใช้หักล้างการพิสูจน์ทางภววิทยานี้ แต่อยากอธิบายย่อๆ ว่า ถ้าความรู้หรือการตัดสินความรู้จากโลกภายนอก (ในความเห็นของคานท์) ต้องประกอบขึ้นจากทั้งส่วนที่เป็นมโนทัศน์ (concept) และส่วนที่เป็นประสบการณ์ เราก็จะไม่สามารถมีความรู้ที่แน่นอนเกี่ยวกับพระเจ้าได้เลย เนื่องจากพระองค์มีคุณสมบัติของอนันตภาพ (infinity) ในขณะที่มนุษย์มีคุณสมบัติของความจำกัด (finite) เราจึงไม่สามารถมีประสบการณ์

¹⁴ ดูรายละเอียดของเรื่องนี้ใน Scruton, Roger (1982, 2001) *Kant...A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York. page 16-31

ของพระเจ้าที่มีสภาพเป็นอนันตภาพได้ (เพราะสภาพของพระองค์มีขอบเขตเกินกว่าที่ประสบการณ์ของมนุษย์อย่างเราจะรับได้)

อย่างไรก็ตามใน Appendix ของบท “Transcendental Dialectic” คานท์ได้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า (Luc Ferry นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้เขียนคำอธิบายเพิ่มเติมไว้ในส่วน []¹⁵)

“I maintain that: **transcendental Ideas are never of constitutive usage**, so that the concepts of certain things might be given through them, and should they be understood this way they are but sophistical (dialectical) concept. [*According to the critique of the ontological argument, although it is the necessary idea of a being to which we attribute existence, the idea of God is nonetheless a mere Idea of reason, whose objectivity is rigorously proven by nothing. The ontological argument that would have us believe we can go on from the concept of God to the affirmation of his existence in only a sophism.*] **They have on the other hand the outstanding regulative use**, which is indispensably necessary for directing the understanding toward a certain aim. With that aim in prospect, the directional lines of all rules of the understanding meet in one point,

¹⁵ Luc Ferry (1993), **Aesthetics...The invention of taste in the democratically age**, Robert De Loaiza trans., The University of Chicago Press, Chicago London, page 79

which serves us to give them the greatest unity together with their greatest spread, although that point is only an idea (**focus imaginarius**) from which concepts of the understanding do not emanate, as it lies completely outside the boundaries of possible experience.”¹⁶

อาจารย์วีระได้อธิบายประโยคข้างบนนี้ว่า

“คานท์เสนอต่อไปว่า องค์รวม สามารถเป็นเครื่องมือเชิงตรรกะ ในฐานะจุดร่วมเชิงจินตนาการให้กับเหตุผลได้ โดยสามารถตอบสนองธรรมชาติของมัน แม้จะไม่ใช่การรับรู้โดยประสบการณ์ตรงก็ตาม “จุดร่วมเชิงจินตนาการ” นี้เป็นการสร้างเอกภาพให้กับเหตุผล เป็นที่อ้างอิงให้การอนุมาน (approximation) กฎเกณฑ์อันเป็นสากล เป็นการสร้างเอกภาพสมมติ (Projected unity) ขึ้น และเป็นการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันภายใต้หลักการเดียว”¹⁷

อย่างไรก็ตามจากการอธิบายที่ผ่านมาเกี่ยวกับบท “Transcendental Dialectic” จะเห็นว่าคานท์กำลังพูดถึงเรื่องพระเจ้า (God) แต่อาจารย์วีระกลับพูดถึงเรื่ององค์รวม ทำให้ตีความได้ว่าองค์รวมของอาจารย์วีระคือพระเจ้า

¹⁶ Immanuel Kant, **Critique of Pure Reason**, Norman Kemp Smith tr., New York, St. Martin's, 1965 page 532-535

¹⁷ วีระ สมบูรณ์, ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับองค์รวมและการลดทอนแยกส่วน, **วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2547, หน้า 112-143

¹⁸ John Searle(1969), **Speech Acts**, Cambridge: Cambridge university Press, page 33-42

ซึ่งมีคุณสมบัติของความจริงที่จำเป็นและมีความสมบูรณ์ที่สุด

อย่างไรก็ตามข้อความใน Appendix ดังกล่าว คานท์หมายความว่าอะไร? ผมคิดว่าคานท์เสนอว่ามโนทัศน์เรื่องพระเจ้ายังมีความจำเป็น (คานท์ใช้คำว่า outstanding) ในฐานะของ Regulative Use คานท์ยังขึ้นต้นข้อความที่ยกมานี้ว่า มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าไม่ใช่เป็น Constitutive usage (คานท์เรียกพระเจ้าว่า transcendental idea ชนิดหนึ่ง เนื่องจากพระเจ้าเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถมีประสบการณ์ได้)

ขอทบทวนเรื่องกฎสองชนิดของจอห์น เซิร์ล (John Searle) อีกครั้งหนึ่ง คือ Regulative rule และ Constitutive rules โดยที่ Regulative rule เป็นเสมือนกติกา ที่บอกเราว่าเราควรทำอะไร หรือไม่ควรทำอะไร ยกตัวอย่างเช่น กติกาในการเล่นฟุตบอล เป็นต้น ในขณะที่ Constitutive rule จะเป็นกฎที่กำหนดให้เราต้องทำสิ่งนั้น ๆ อย่างไร

ผมมีความเห็นว่าคานท์ใช้คำว่า Constitutive กับ Regulative ในความหมายเดียวกับที่เซิร์ลใช้ กล่าวคือคานท์เสนอว่าพระเจ้าเป็น Regulative rule ที่ทำให้เรา (หมายถึงคนที่นับถือศาสนาคริสต์ในประเทศเยอรมันสมัยที่คานท์ยังมีชีวิตอยู่) สมควรเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลหรือในโลกนี้ถูกสร้างขึ้นจากพระเจ้า เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ทุกสิ่งทุกอย่างจะมีจุดประสงค์ของตัวเอง กฎธรรมชาติที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมหรือคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีอยู่จริง หรือความรู้ต่าง ๆ ของมนุษย์เกี่ยวกับโลกภายนอกจะต้องเป็นความรู้ที่เป็นจริง พระเจ้าเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางสมมติ (focus imaginarius) ที่ยืนยันถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Unity) ของทุกสรรพสิ่ง ถ้าเราไม่เชื่อว่าพระเจ้ามี่จริง เราก็อาจไม่เชื่อว่าธรรมชาติมีกฎสากลที่ใช้อธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ นักวิทยาศาสตร์ก็คงไม่มีความพยายามที่จะไปค้นหากฎธรรมชาติเหล่านั้นต่อไป ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะดูกลายเป็นความไร้ระเบียบหรือความยุ่งเหยิงสับสนไปหมด

อย่างไรก็ตามมโนทัศน์พระเจ้าไม่ใช่เป็น Constitutive Rule ที่กำหนดว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องมีคุณสมบัติหรือมีพฤติกรรมเป็นเช่นไร เนื่องจากมนุษย์อย่างเราไม่สามารถมีประสบการณ์ต่อพระเจ้าได้ เราจึงไม่สามารถนำมโนทัศน์เรื่องพระเจ้ามาใช้อธิบายคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ ได้ (ตามที่คานท์ก็ตั้งท้าวว่า as it lies completely outside the boundaries of possible experience.)

เมื่อเป็นเช่นนั้นการที่อาจารย์วีระกล่าวว่า “(คานท์เชื่อว่า) องค์รวม (หรือพระเจ้า) เป็นการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันภายใต้หลักการเดียว” ผมมีความเห็นว่าหลักการที่ว่านี้ของคานท์เป็น Regulative Rule แต่ไม่ใช่เป็น Constitutive Rule

นอกจากนี้ “องค์รวม” ที่ผมเข้าใจเป็นคำในภาษาอังกฤษว่า Holism ซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่า

“ความเป็นจริงของสิ่งใด ย่อมเป็นคุณสมบัติสำคัญเฉพาะตน ซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้ โดยการแยกสิ่งนั้นออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้วศึกษาจากคุณสมบัติของส่วนย่อยๆ นั้น แม้จะเอาคุณสมบัติของส่วนย่อยๆ นั้นมารวมกัน ก็ไม่สามารถเทียบความหมายหรือความสำคัญกับคุณสมบัติขององค์รวมเดิมได้”¹⁹

ดังนั้นผมจึงไม่เห็นว่าเป็นหนังสือ “การวิจารณ์เรื่องเหตุผลบริสุทธิ์ (Critique of Pure Reason)” ของคานท์ จะมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่ององค์รวมตามที่ผมเข้าใจแต่อย่างไร ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึงพระเจ้าก็ตาม

¹⁹ อ้างในหน้าคำปรารภของผู้เขียน หนังสือจุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษของ พริตจ็อฟ คาบร้า, เล่ม 1, ทัศนะแม่บทเพื่อ การปฏิวัติแบบใหม่, แปลโดย พระประไพฯ ปสนนธมโม, พระไพศาล วิสาโล, สันติสุข โสภณสิริ, รสนา โตสิตระกูล, มูลนิธิโกมลคีมทอง พิมพ์ครั้งที่ 5, พ.ศ. 2544, หน้า 22

บททิ้งท้าย

ก่อนที่จะจบบทวิจารณ์ชิ้นนี้ ผมขอยกอีกข้อความหนึ่งที่
อาจารย์วิระกล่าวถึงคานท์

“หากมองข้อเสนอของคานท์ดังกล่าว เราสามารถแลเห็นและ
ทำความเข้าใจความพยายามของมนุษย์ ที่จะสร้างเอกภาพ
สมมติในทางความคิดให้แก่ตนเองและสิ่งทั้งหลายได้ ใน
วัฒนธรรม ศาสนธรรม คำอธิบายประสบการณ์เชิงรหัสนัย
ความรู้สึกเชิงสุนทรียภาพ และญาณวิทยาต่างๆ ชนเผ่า
อินเดียนอเมริกันบางเผ่ากล่าวถึง “มานิตู (manitu)” ซึ่งเป็น
สิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งในมนุษย์แต่ละคน และ
เชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างให้เกิดความหมายสัมพันธ์กัน
วัฒนธรรมแบบโทเท็ม (Totemism) ปรากฏอยู่ในกลุ่มชน
หลากหลายในอดีต ซึ่งเป็นการแลเห็นความสอดคล้องกัน
ระหว่างการจัดองค์ประกอบของมนุษย์กับองค์ประกอบของสิ่งทั้งปวง หรือ
หากจะมองถึงอารยธรรมและศาสนาหลักๆ เราก็จะเห็น
ความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมในหลักหยินและหยางของ
จีน หลักอิทิปิปัจจยตาของพุทธศาสนา หลักห้วงไข่แห่งภาวะ
การดำรงอยู่ของคริสต์ศาสนาสมัยกลาง รวมทั้งนาฏลีลาของ
พระคิเว ซึ่งเป็นบ่อเกิดของการเกิดและแตกสลายทั้งปวง
เป็นต้น”²⁰

อาจารย์วิระเขียนไว้ว่าการที่นำแนวคิดจุดศูนย์กลางสมมติของคานท์
มาใช้อธิบายความเชื่อเรื่ององค์รวมคงไม่ใช่เป็นการลากโยงจนเกินเหตุ

²⁰ วิระ สมบูรณ์, ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับองค์รวมและการลดทอนแยกส่วน. วารสารสังคม
ศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2547.
หน้า 112-143

ประเด็นที่อยากชี้ตรงนี้ก็คือ การอธิบายว่ามนุษย์ในดินแดนต่าง ๆ ในโลก มีลักษณะที่คล้ายกันตามแนวคิดเรื่องเอกภาพสมมติในทางความคิด การพยายามมองความคล้ายดังกล่าวถือเป็นการตัดทิ้งความแตกต่างออกไป โดยพยายามมองให้เห็นแต่ความเหมือน ใช่หรือไม่? การพยายามมองความคล้ายดังกล่าวถือเป็นการสรุปคุณสมบัติบางอย่างของมนุษย์ร่วมกันเพื่อสร้างกฎเกณฑ์อันเป็นสากลขึ้นมา คือเป็น Generalization อย่างหนึ่งใช่หรือไม่? ถ้าใช่ ความพยายามเช่นนี้ไม่ใช่เป็นเหมือนการลดทอนแบบวิทยาศาสตร์ตามที่อาจารย์ วีระให้นิยามไว้เองดอกหรือ? เนื่องจากอาจารย์กล่าวไว้ว่า การสรุปเป็นหลักการหรือกฎเกณฑ์อันเป็นสากล “ครอบคลุมจากรวม” นี่เป็นอีกความหมายหนึ่งของ “การลดทอน” ที่เป็นทั้งหลักการและ “อุดมคติ” ของวิทยาศาสตร์